

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Pedagogická fakulta MU
Habilitační obor Pedagogika

Uchazeč Mgr. et Mgr. Kateřina VLČKOVÁ, Ph.D.
Pracoviště Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
Habilitační práce Žákovské strategie učení cizímu jazyku ve všeobecném vzdělávání (průřezový výzkum)

Oponent Doc. PhDr. Věra JANÍKOVÁ, Ph.D.
Pracoviště Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

K aktuálnosti tématu

K prioritám současné vzdělávací politiky České republiky patří podpora a zvýšení kvality cizojazyčné výuky, což plně koresponduje s prioritami vzdělávání Evropské unie. Schopnost komunikovat minimálně ve dvou cizích jazycích je odrazem společenských potřeb a odpovídá obecně sdíleným společenským očekáváním. Na tyto potřeby a očekávání reagují nejen kurikulární změny, ale i lingvodidaktický výzkum, k jehož klíčovým tématům lze zařadit právě výzkum strategií učení cizímu jazyku. Problematika strategií učení cizímu jazyku nabývá zásadního významu rovněž v souvislosti s Rámcovými vzdělávacími programy jako základními prvky kurikulární reformy. RVP všech stupňů škol stanovují jako jeden z hlavních cílů vzdělávání rozvíjení kompetence umět se učit, umět spolupracovat, řešit problémy atd., přičemž učební strategie (chápané jako soubory činností, kroků, plánů, rutinních postupů užívaných žáky k usnadnění získávání, zapamatování, znovu vybavení a užití informací) hrají klíčovou roli. Z pedagogického hlediska jejich důležitost roste rovněž tím, že jsou spíše ovlivnitelné než styl učení žáka či dokonce kognitivní styl, z kterých strategie vyrůstají. Z výše uvedeného vyplývá, že téma habilitační práce je velmi **aktuální** a vykazuje vysokou míru aplikace do edukační praxe.

Cíl habilitační práce

Hlavním **cílem** práce je zjistit používání strategií učení žáků v hlavním proudu všeobecného vzdělávání a zároveň tím přispět k dalšímu rozvoji teorie strategií učení s přihlédnutím k národně-kulturním a věkovým specifikám v jejich používání při učení cizímu jazyku. V rámci provedeného výzkumného šetření je rovněž zjišťováno, které z vybraných proměnných mohou ovlivňovat používání daných strategií, které z vybraných proměnných jsou ovlivňovány používáním těchto strategií a zjišťování rozdílů v uváděném používání strategií a v proměnných napříč zkoumanými skupinami. Vytčených cílů bylo dosaženo.

Struktura habilitační práce

Práce je členěna do devíti kapitol. *První tři kapitoly* jsou věnovány teoretickému ukotvení tématu, přičemž hlavní pozornost je udělena vymezení konceptu strategií učení cizímu jazyku, jejich obecné charakteristice, klasifikaci a popisu jednotlivých strategií, které jsou v rámci průřezového výzkumu autorkou zkoumány. Zároveň jsou zde představeny dosavadní výsledky výzkumů používání strategií v domácím i zahraničním kontextu a nastíněny proměnné ovlivňující jejich používání (např. věk, pohlaví, počátek osvojování cizích jazyků, úzkost a strach, sebepojetí, motivace, procvičování strategií učitelem, rodinné prostředí a podpora žáka při učení aj.) společně s proměnnými, které jsou tímto používáním ovlivňované

(např. indikátory učebních výsledků jako jsou známky, verbální a neverbální hodnocení, výsledky ústních zkoušek i písemných testů, rozvoj řečových dovedností nebo motivace, postoje či sebepojetí). Velmi pečlivě a exaktně se v této části práce autorka zabývá rovněž základní terminologií a představuje své dosavadní výzkumy i publikace k danému tématu. Bylo tak vytvořeno velmi solidní východisko pro následující empirické analýzy, které tvoří stěžejní část habilitačního spisu a jsou zpracovány v následujících pěti kapitolách.

Metodologickému postupu provedeného výzkumu je věnována *kapitola čtvrtá*, v níž jsou nastíněny jeho hlavní cíle, výzkumné otázky a celkový design.

V *páté až sedmé* kapitole jsou prezentovány výsledky výzkumu deklarovaného používání strategií učení cizímu jazyku žáků 5. a 9. ročníku základní školy a předposledních ročníků čtyřletých a víceletých gymnázií. Zvolen byl průřezový, kvantitativní design se třemi šetřeními pro zjištění používání žakovských učebních strategií. Výzkumným nástrojem se staly dotazníky s inventářem vybraných strategií vlastní konstrukce, adaptovaná verze inventáře strategií učení (SILL – Strategy Inventory for Language Learning), didaktický test (AJ, NJ) vlastní konstrukce a strukturované interview s učitelem. Jedná se o design časově paralelní a obsahově kongruentní. Z hlediska výzkumného vzorku se jedná o dostupný výběr, pro každé šetření byl vzorek vybrán zvlášť. Školy oslovovali administrátoři a studenti působící na nich v rámci své pedagogické praxe. Výzkumu se zúčastnilo celkem 4.908 žáků, 132 škol, z toho:

1. 5. třídy ZŠ: 56 městských a venkovských škol, 1486 žáků
2. 9. třídy ZŠ: 54 škol, 2384 žáků
3. gymnázia: 22 škol, 1038 žáků

Získaná data jsou analyzována v programu Statistica verze 6. Pro zjišťování normality rozložení dat používá Kolmogorovův-Smirnovův test normality, který v některých případech doplňuje Shapiro-Wilkovým testem. Reliabilitu nástrojů a jejich škál zjišťuje pomocí Cronbachova koeficientu alfa. Vzhledem k typům výzkumných otázek je pro zjišťování vztahů a testování hypotéz aplikována korelace. Dále jsou použity tyto testy: t-test, chí kvadrát, U-test podle Manna a Whitneyho, Wilcoxonův test, Kruskalův-Wallisův H-test a Friedmanova ANOVA.

V *osmé kapitole* jsou poté výsledky získané u těchto tří stupňů vzdělávání srovnávány z hlediska toho, jak se mění uváděné používání strategií a charakteristiky procesu učení, zda proměnné, které mohou ovlivňovat používání strategií, a proměnné, které jsou ovlivňovány používáním strategií, zůstávají stejné.

Shrnutí a interpretace výsledků jsou zpracovány v kapitolách opatřených diskusí a *závěrečná kapitola* zahrnuje obsahové a metodologické závěry společně s pedagogickými doporučeními. Precizně zpracovaný a rozsáhlý *seznam použité literatury* (40 normostran) dokládá nejen celkový seriózní přístup k formálnímu zpracování práce, ale i hloubku a šířku vzhledu habilitantky do dané problematiky.

Přínos a vybrané kladné stránky habilitační práce

Předložený habilitační spis je ve všech aspektech vyzrálou vědeckou prací. V následujícím shrnutí vyjmenováváme vybrané stránky práce, které považujeme za největší přínos pro rozvoj teorie didaktiky cizích jazyků, její výzkum i pedagogickou praxi:

- Za největší přínos habilitační práce považují vlastní výzkumné šetření, které lze označit v rámci českého lingvodidaktického výzkumu za ojediněle systematické a komplexní. V práci jsou precizně, jasně a logicky formulovány výzkumné cíle, otázky, hypotézy, design výzkumu, výzkumný vzorek, metody sběru a zpracování dat i vliv designu výzkumu na výsledky a jejich interpretaci. Pomocí tohoto průřezového výzkumu získáváme přehled o procesu učení se cizímu jazyku u výše uvedeného vzorku respondentů a používání jimi deklarovaných učebních strategií. Tím je

umožněno splnění dalšího významného cíle této práce, kterým je poskytnutí zpětné vazby o způsobech učení se cizímu jazyku nejen zúčastněným školám, ale i samotným žákům a jejich učitelům, kteří se výzkumného šetření zúčastnili.

- Promyšlený a komparativně zpracovaný přehled a popis strategií učení se cizím jazykům s logickým odůvodněním použité taxonomie strategií (R.L.Oxfordová, 1990), jež tvoří teoretické východisko pro výzkumná šetření. Není zde opomenut ani kritický pohled na tuto taxonomii stejně jako porovnání s relevantní českou terminologií (např. v oblasti pojmu *metakognitivní strategie*).
- Vysoká jazyková úroveň celé práce, terminologická čistota a exaktnost vyjadřování, přehledná struktura práce, preciznost ve zpracování a při prezentaci výsledků výzkumu.
- Díky přehledně zpracované poslední kapitole (Závěr) získáváme jasný a strukturovaný vhled do obsahových a metodologických závěrů vyplývajících z daného průřezového výzkumu. Za velmi pozitivní považuji autorčin kritický pohled na provedený výzkum a kritická vyjádření k jistým deficitům tohoto přístupu, jež vyvstaly během jeho vlastní realizace.
- Práce prokazuje hluboký vhled autorky do výzkumu v oblasti používání strategií učení doma i v zahraničí a vynikající obeznamenost s metodami pedagogického výzkumu i výzkumu v oblasti učení a vyučování cizích jazyků.
- Komplexní přístup ke zkoumané problematice.

Z habilitačního spisu rovněž vyplývá, že K. Vlčková se tématu strategií učení cizímu jazyku teoreticky i výzkumně věnuje již deset let, převážně v souvislosti s řešením řady výzkumných a rozvojových grantů. Vedle graduačních prací (diplomová i disertační práce) vytvořila monografii *Strategie učení cizímu jazyku. Výsledky výzkumu používání strategií a jejich efektivity na gymnáziích* (2007), četné teoreticko-empirické i popularizační studie zveřejněné v domácím i zahraničním odborném tisku a proslovila řadu přednášek k danému tématu na domácích i mezinárodních konferencích.

Ocenění si zasluhuje, že habilitantka výsledky svého zkoumání propojuje s edukační praxí. Jako příklad lze uvést její participaci na vytvoření baterie nástrojů dotazníkového typu pro Portál autoevaluačních nástrojů (Národní ústav odborného vzdělávání), jež umožňují žákům a učitelům základních a středních škol reflexi používání individuálních strategií při učení cizím jazykům.

V neposlední řadě bych ráda vyzdvihla také to, že habilitantka do své výzkumné činnosti zapojuje studenty magisterských a doktorských studijních programů, čímž se významnou měrou podílí na zvyšování kvality profesní přípravy budoucích učitelů cizích jazyků i vědeckých pracovníků mladé generace.

Několik námětů k zamyšlení

V práci nenacházíme zásadní nedostatky, na řadu problematických míst v provedeném výzkumném šetření upozorňuje autorka sama a zároveň uvádí návrhy na jejich eliminaci v případných navazujících výzkumech (např. ve vztahu k výběru vzorku nebo metodám a nástrojům výzkumu). Několik následujících poznámek slouží jako náměty k zamyšlení, v žádném případě jimi nesnižujeme kvalitu předložené práce.

Je přirozené, že v rámci jednoho výzkumného šetření je třeba téma a předmět zkoumání vymežit. Nicméně například v úvodní teoretické části by bylo možné stručně zmínit i další aspekty problematiky strategií učení cizím jazykům, jako například strategie k rozvoji interkulturní kompetence nebo strategie v kontextu didaktiky vícejazyčnosti.

I přes celkovou výbornou jazykovou úroveň se v práci objevilo několik méně zdařilých formulací. Na tomto místě si dovoluji uvést dvě z nich:

- Na str. 114: „Dotazníkové šetření není s to odpovědět na otázky kauzality, tj. neodlišuje příčinu a následek, pouze na základě teorie nebo z logiky věci (doba učení jazyku, gender, osvojovaný jazyk).“
- Na str. 147: „Z čehož lze usuzovat na skutečnost, že pokud v rodině někdo daný jazyk zná, logicky častěji se žákem tento jazyk učí než rodina, kde nikdo daný jazyk neumí.“

Závěrem si dovoluji vyjádřit přesvědčení, že Kateřina Vlčková svou habilitační prací prokazuje, že je nadějnou badatelkou mladší generace a její teoretické a empirické výzkumy ji řadí k nejerudovanějším odborníkům v oblasti zkoumání strategií učení cizímu jazyku. Výsledky jejího dlouholetého bádání významným způsobem přispívají ke zvýšení prestiže českého výzkumu v oblasti učení a vyučování cizích jazyků v mezinárodním srovnání a díky jejich popularizaci rovněž ke zvyšování kvality vlastní cizojazyčné výuky na českých školách různého typu.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1. Jakou funkci v rámci celého výzkumu měl didaktický test pro žáky 5. ročníku?
2. Jakou roli sehrávají učební strategie v konceptu autonomního učení cizímu jazyku?
3. Hlavním cílem cizojazyčné výuky je získání interkulturně komunikativní kompetence. Se zřetelem k interkulturnímu aspektu se hovoří o specifických strategiích (v různém pojetí např. House, Knapp-Potthoff aj.), jež mohou významnou měrou u žáků rozvíjet jejich interkulturní kompetenci (tzv. interkulturní strategie). Můžete prosím tyto strategie představit, vyjádřit se k nim kriticky a vyslovit svůj názor na tyto strategie jako na předmět zkoumání?
4. Na str. 279 v kapitole 9.1 (Obsahové závěry) jsou vyjmenovány určité tendence v souvislosti s učebními strategiemi v závislosti na zvyšujícím se stupni vzdělávání. Mimo jiné jsou zde uvedeny tyto položky:
 - *snižovalo se informování ve výuce, jak se učit a jaké jsou vhodné strategie učení*
 - *snižovala se míra procvičování strategií a učení ve výuce*
 Můžete prosím blíže vysvětlit, jak jste k těmto závěrům dospěla a jaké máte pro tyto tendence vysvětlení?
5. V jakém pojetí používáte pojmy „druhý jazyk“ a „cizí jazyk“ na s. 105 *Přehled výzkumů strategií a učební úspěšnosti v druhém a cizím jazyce*?

Závěr

Habilitační práce Kateřiny Vlčkové „Žákovské strategie učení cizímu jazyku ve všeobecném vzdělávání (průřezový výzkum)“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Brně, dne 1.10.2010

doc. PhDr. Věra Janíková, Ph.D.

